

een rapport over de economische hulpmiddelen der Unie, wijzen op mogelijkheden, die we nog niet kunnen doordenken. Dan is er Canada, een wereld-deel op zichzelf met ontzaglijke rijkdommen, waarvan we nog nauwelijks eenig begrip hebben, Australië, waarvan we zeer weinig weten, Rusland, Siberië, Zuid-Afrika, alle landen, die groot, rijk en zeer dun bevolkt zijn en wachten op betere ontginning.

Dit zijn dan nog maar enkele cijfers, die bij benadering kunnen gegeven worden; hoeveel is er niet waar we zelfs niet bij benadering over kunnen spreken.

Prof. Aereboe te Berlijn heeft onlangs gewezen op het feit, dat de levensmiddelenproductie in Duitsland gedurende de 19e eeuw per hoofd der bevolking veel sneller is gestegen dan de bevolking zelf.

Al deze feiten mogen niet verwaarloosd worden ten bate van Malthus' oude en eenvoudige theorie.

Eigenaardig is, dat zij, die voorgeven menschen der werkelijkheid te zijn, die doen en denken niet laten beheerschen door een oud onbewezen geloof, zoo ligt geneigd zijn, aan eenvoudige en onbewezen theorieën volledig geloof te schenken.

Of er dan ook voor Nederland ten dezen geen enkele reden van zorg bestaat?

Wij hebben er ons rekenschap van te geven, dat de snel vermeerderende bevolking ons plaatst voor nieuwe en ernstige vraagstukken.

Ons nationaal en persoonlijk leven moet worden geschoeid op een soberder leest. Onze landbouw moet steeds meer zich toelagen op intensiever productie.

Alle krachten moeten worden ingespannen om de productiviteit der industrie op te voeren en door betere voorlichting, en zoo noodig, daadwerkelijke hulp, moet de emigratie bevorderd worden.

Als wij zoo doen wat wij moeten en kunnen is er ook zuiver economisch gezien voor ons geen reden om de toename der bevolking als een noodlot te beschouwen.

Bovenal zien wij in de toename der bevolking de vervulling van Gods raad. In dezen weg zal volgen een steeds rijker ontplooiing van de menscheit en alle schatten en schoonheden, die in de schepping verborgen zijn, opdat alles diene het heerlijk doel, dat Hij ervoor stelde.

Dat is het verschil tusschen de christelijke beschouwing over de bevolkingstoename en die van Mr. Bierens de Haan.

Arnhem.

E. VISSER.

LITERATUUR EN KUNST.

Een eeuw kinderpoëzie.

Het boek, dat ditmaal onze aandacht vraagt is, anders dan de vorige weken, een wetenschappelijk werk. Maar dan over een onderwerp, even belangrijk als interessant, en daarom in veel wijderen kring van beteekenis, dan een zuiver wetenschappelijke studie op het gebied der literatuur in den regel is. We bedoelen: „Een eeuw kinderpoëzie“ (1778—1878) door Dr L. J. Th. Wirth.

De opvoedkundige denkbeelden der vroegere geslachten hebben in de laatste jaren voortdurend onderwerp van studie uitgemaakt en met name stond daarbij de 18e eeuwse paedagogiek in het brandpunt der belangstelling, getuige de boeken van Prof. Knappert, Dr de Vletter, Dr Pomes, e.d. En — dat was vooral het nieuwe in deze studiën — dan werd, naast dat wat over het kind was geschreven, bestudeerd hetgeen voor het kind bestemd was: zijn leesboeken, prentenboeken, verzenbundeltjes. Terecht ging men uit van de gedachte, dat zeker zoo goed als uit allerlei theoretische beschouwingen, de geest der toenmalige opvoeding te leeren valt uit de praktische hulpmiddelen. Daarom bestudeerde een man als Dr Pomes zorgvuldig de kinderachtjes van Van Alphen, daarom ook werd op de Letterkunde-Tentoonstelling, voor enkele jaren te Amsterdam georganiseerd, een afzonderlijke afdeling kinderlectuur samengebracht.

Wie van dit alles eenigszins kennis nam stond telkens weer verbaasd, hoe groot de afstand is tusschen wat de moderne tijd voor kinderen gewenscht acht en wat de vroegere jeugd te genieten kreeg. Het uiterlijk van boeken en illustraties onderging vrijwel in ieder onderdeel een metamorfose, zoo groot, dat het ongeveer in z'n tegendeel verkeerde, en de inhoud veranderde zoo mogelijk nog meer. Daaruit spreekt voor den opmerksamen beschouwer een verschil in paedagogisch inzicht, dat in z'n ontwikkeling zeer merkwaardig moet zijn en tot nader onderzoek lokt. Tusschen een opvatting, als die b.v. Dr J. R. L. van Bruggen bepleit in zijn „Lektuurvoorsiening vir kinders en jeugdige persone“ (een in 't Afrikaansch gestelde dissertatie) en het inzicht van even een halve eeuw geleden slechts, zooals dat blijkt uit boekjes van Schenckman, van Sandwijk e.d. ligt een gansche evolutie, die weer de voortkruining is van zich wijzigende gedachten ten aanzien van wat nog ouder is.

Een boek, dat met de kinderlectuur zelf als uitgangspunt, deze ontwikkelingsgeschiedenis nagaat, moet ons dan ook zeer welkom zijn en heeft in z'n oriëntering naar twee zijden: de literaire en de paedagogische, recht op onze bijzondere belangstelling. Welnu, de studie van Dr Wirth is zulk een boek. Wel beperkt de Auteur zich tot een bestudeering van de kinderpoëzie („het arbeidsveld zou anders niet meer te overzien zijn“, zoo zegt hij maar voor dat belangrijk onderdeel geeft hij ons dan toch den leidraad, dien we zoeken, aan de hand van een schat van weinig bekend en op zichzelf zeer interessant materiaal.

We kunnen van deze studie niet meer dan een inhoudsoverzicht geven. Eerstens dwingt de ruimte tot beperking en dan ook ligt een andere wijze van behandelen buiten het kader van deze rubriek. Maar een eenvoudige samenvatting van wat het boek geeft, is al voldoende om zijn beteekenis te doen verstaan en tot persoonlijke kennismaking aan te moedigen.

Dr Wirth begint met een inleiding, waarin hij zijn stofverdeling motiveert. Gemakkelijk liet deze zich niet grijpen, aangezien een voor de hand liggende chronologische indeeling niet bevredigen kon „daar de historische gebeurtenissen nagenoeg geen invloed uitoefenen op de ontwikkeling der kinderpoëzie en anderzijds er in deze ontwikkeling eigenlijk geen bepaalde perioden te onderscheiden zijn“. Na riep beraad koos de Schrijver een behandeling, uit de stof zelf voortvloeiend: „de kinderpoëzie in navolging van Van Alphen“, „Reactie tegen onnatuur en vernieuwing van de kinderpoëzie“, „Het blijven vasthouden aan oude voorstellingen en geijkte wijzen van zeggen, nadat het nieuwe reeds is ingeluid“. Voor de hoofddeelen, waarin zich langs dezen weg van behandeling zijn stof splitste, vond hij de navolgende titels: „In Van Alphen's voetspoor“, „Nieuwe Wegen“, „In oude banen“.

Het eerste gedeelte vangt dan aan met een overzicht van onderwijs en opvoeding in de periode na Van Alphen: de bemoeiingen van de Maatschappij tot 't nut van 't Algemeen, den invloed van de Philanthropijnen, Pestalozzi, en het, naar de beginselen der nieuwe onderwijswetgeving gevormde onderwijzersgeslacht. Wat men in de paedagogische literatuur zeer uitgebreid behandeld vindt, is hier in zeer beknopte vorm samengevat.

Dan, inleidend zijn eigenlijke onderwerp, geeft Dr Wirth een uitgebreid overzicht van de kinderpoëzie en de Auteurs. We lezen in dit instructieve hoofdstuk allerlei over de bekende almanakken, de gelegenheidspoëzie, waarin ons voorgelicht zoo sterk was en die nog altijd in den van ouds bekenden vorm leeft, over fabelen, sprookjes en sagen, die, verflauwd van kleur, eveneens nog voortbestaan, over prentenboeken en dichtbundels. Ook herinnert hij ons aan de Auteurs dezer poëzie, een groote groep, onder wie vele weinig-bekende zijn. Voor onzen tijd, gewoon aan sprekende letters en pakkende illustraties van Tjeerd Bollema, Daan Hoeksema e.d., is het interessant, kennis te nemen van wat hier in een afzonderlijk hoofdstukje over het uiterlijk der kinderboekjes wordt gezegd.

Daarmee is het voorwerk voltooid en komt de Auteur tot z'n project van behandeling, als hij Van Alphen's invloed aanwijst in de keuze der onderwerpen en in den vorm der gedichtjes. Daarbij doet hij opmerken, hoe eenzijdig de kinderpoëzie van Van Alphen waardeering blijft vinden en dus ook navolging, aan den anderen kant nieuwer inzicht een andere richting uit wil en daarom zich tegen den Van-Alphen-geest keert. Wie in onzen tijd nog niet doordrongen is van de beteekenis van Van Alphen's poëzie en deze nog ziet in het licht van de Genestet's critiek, late zich hier tot een beter inzicht brengen. Voor hem is dit hoofdstuk van uitzonderend belang.

Uit cultuurhistorisch oogpunt echter verdient vooral het volgende gedeelte overweging, dat handelt over „de(n) tijdgeest in de kinderpoëzie“. Hier toch wordt aan de hand van allerlei voorbeelden aangetoond, hoe rationalistische naverking God en Bijbel, bidden en kerkgaan uit de kinderliteratuur weert als onbegrijpelijke en voor kinderen ongeschikte elementen, daarentegen deugd, plichtsbe-trachting, weldadigheid, vaderlandsliefde in den bekenden chauvinistischen zin als onmisbaar en voor een „duurzaam geluk“ noodzakelijk worden bepleit. De toepassing van deze beginselen in de dagelijkse praktijk van het kinderleven vormt den voortdurend weerkerenden inhoud der kinderliteratuur en op grond daarvan kunnen we ons dus een volledige voorstelling vormen van de opvoedkundige denkbeelden.

Dr Wirth zet die voor ons uiteen aan de hand van de vele dichtbundeltjes en toont dan met citaten aan, hoe men dacht over de verhouding van ouders tot kind, van kinderen onderling, van kinderen tot onderwijzers en personeel; over vormen en manieren, over bezigheden, spelen, leeren, straffen, belooningen enz. enz. Hier wordt een veelheid van materiaal samengebracht, die van het grootste belang is, als men, gelijk we boven zeiden, zich een denkbeeld wil vormen van de ontwikkeling der paedagogische inzichten.

Inhoeverre zich tegen de onnatuurlijkheid van

deze kinderpoëzie (die niet veel anders is dan groote-menschenpraat aan kinderen in den mond gelegd) reactie verheft, toont de Schrijver in een verder hoofdstuk aan, waar hij Beets, J. P. Heye, Gouverneur e.d. behandelt. Ten slotte wijdt hij een beschouwing aan den invloed der predikant-dichters op de kinderliteratuur en aan de orthodox-christelijke literatuur sinds 1850. Met een breede en waardevolle bibliographie van kinderboekjes der laatste 100 jaren besluit Dr Wirth zijn boek.

De beteekenis van deze studie moge zich dit inhoudsoverzicht gebleken zijn. Ze verzamelt en rangschikt veel verspreid materiaal en effent daardoor den weg voor daarop te baseeren psychologische onderzoek. In een kort slothoofdstuk geeft de Schrijver al eenige conclusiën, die in deze richting liggen; wel hadden we gaarne dit slothoofdstuk wat uitgebreider gezien, omdat de motiveering in het voorafgaande voor de hand lag, maar een goed eind verder tot een juiste analyse brengt toch dit boek ons wel.

Het is voor iederen belangstellende rustige bestudeering waard.

C. T.

PERS-SCHOUW.

Over de synode e.d.

Ons overzicht van de persstemmen over de synode vervolgende, geven wij eerst het woord aan ds. Heij in de „Zeeuwse Kerkbode“:

Wanneer dan ook Dr G. met Gods Woord bewezen had, dat de uitspraak der Synode onjuist was, had de Synode ze aanstands moeten terugnemen. Maar dat bewijs heeft hij niet geleverd. En wanneer later of Dr G. of een ander met Gods Woord zou bewijzen, dat de opvatting der Synode aangaande enkele bijzonderheden van Gen. 2 en 3 onjuist was, dan zou die moeten worden losgelaten.

Maar, vraagt misschien iemand, als de zaak zoo staat, mocht men dan Dr G. binden aan een verklaring, die later misschien zou moeten veranderd worden?

En het antwoord is: natuurlijk ja! Immers al onze belijdenissen zijn appellabel aan Gods Woord. D.w.z. wanneer iemand zou kunnen bewijzen, dat er in die belijdenissen iets was niet met Gods Woord overeenkomende, dan zou dat er uit moeten verwijderd worden. Vloet daaruit voort, dat nu ook niet onder-teekening van, op grond van instemming met, onze Formulieren mag gevorderd worden? Natuurlijk niet! Dan zou alle confessioneele binding onmogelijk zijn en de leervrijheid geïmplementeerd worden.

Handelend over de veelbesproken geheimhouding zegt dr v. Es in de „Leeuwarder Kerkbode“:

Maar het is een vaste gewoonte om zoo goed als alle kwesties, zelfs die van betrekkelijk gering belang, voor dat zij in openbare zitting worden behandeld, tot onderzoek en gelijk het dan deffig heet „ter fine van praeadvies“ in handen van een commissie te geven. En in zulke commissies wordt al tijd met gesloten deuren gewerkt. We zouden ook niet weten hoe dit anders mogelijk zou zijn. Men kan toch een zaak niet publiek gaan „onderzoeken“. Dit zou een wonderlijke vertooning geven. Ook de burgerlijke rechter laat het „onderzoek“ vooraf gaan, vooraleer de zaak in openbare zitting komt.

In „De Hervorming“ zegt D. Mulder:

Dr Geelkerken en de zijnen eischen het recht der Schrift-verklaring voor zichzelf op, dulden daarin geen dwingend gezag; ontkennen, dat de Synode, welke dan ook, daarvan 't onfeilbaar monopolie heeft. Velen in den lande juichen hem deswege en terecht toe, maar wie 't gezag van een „onfeilbare Heilige Schrift“ aanvaardt, gelijk hij blijkbaar doet, zal vroeg of laat dien anderen noodlottigen stap op het pad der consequentie moeten zetten en ook eene „onfeilbare uitlegging“ moeten proclameeren, gelijk op haar standpunt terecht de Asser-Synode deed, anders maakt hij 't gezag van de Heilige Schrift tot eene zinledige phrase. Dan staat „Rome“ sterker met z'n onfeilbare Pauselijke uitlegging.

Zooals men ziet, en ik niet behoef te herinneren, is deze schrijver modern.

Prof. Grosheide zegt in „Noord-Holl. Kerkbl.“:

Wie niet zeker meer weet, of de slang wel heeft gesproken, of de beide boomen, die God de Heere in het Paradijs tot teekenen had gesteld, wel eigenlijke boomen waren, die neemt den grond weg onder het feit van den zondeval.

Is de boom geen boom meer, dan is de vrucht geen vrucht meer en het eten geen eten meer, en dan is alles onzeker geworden, wat ons in Gen. 3:6 staat opgeteekend. Dan kan men wel zeggen het feit van den zondeval niet te loochenen, maar dan heeft niettemin dit feit alle fundament verloren.

Over de maaste toekomst spreekt ds v. Duinen in „Schiedamsch Kerkbl.“ zich uit als volgt:

Met de afzetting van Dr Geelkerken is de zaak niet uit. Zijn medestanders kiezen (en zeer verstandig) bij hun verdere actie, den meer kerkelijken weg. En die weg zal nog worden een weg van veel strijd.

Eveneens zegt ds Rolloos in de „Zwijndr. Kerkbl.“:

Elk moet het weten en verdedigen tegen ieder, die op het aansporen van Dr G. een wig wil slaan in onze kerken. Want dat is de toelag van de geheimzinnig werkende organisatie, die hij in het leven riep en die alles op alles moet zetten, om de leden onzer kerken afvallig te maken en een macht te on-wikkelen, die in 1927 de Synode dwingt te herroepen,

wat thans

Zoo krijg

dadige woe

Anderen m

wee profetie

In de „Rijn

wer, daarna

Eerstgenoem

De class

vergadering

tal inleidin

kerkelijk lo

resultaat. O

niet nanges

Waar het a

wal gezegd

zigen heen

Of deze

danken

met wat

daarvan h

Wij verwa

Wel is i

elen ware

een ander

Men zij eve

den kam.

Even later

Met zeer

toelichting

Wel heeft

schreven o

ten op een

hand van

wat Dr G

gie des ge

Woord. Zu

wordt zeer

Van ds G

Wat ik

meent pla

binnen de

Gereformee

van hem r

Dr Geelker

van hij de d

Overl. Kerk

Den laat

te zijn; d

dan één z

gaande he

Vragen der

verkoeh

den, om

hebben ge

zijn gewo

met terug

houd aan

justitie der

omdat het

onderteeker

seerd woge

Is het u

schuldiging

— want e

looven —

doen. Er i

Wij plaats

in den strijd

wel niet he

dat Dr G. ge

testeerden teg

anderen, die

Blijkbaar i

haalt ds Sc

Brielle een c

waarom op d

verschil gar

Geheel a

matiek. De

zoek niet

waarheid, e

vezelen, n

keld moet

stellingen

dogmaticus

bij de gre

door de b

steld is. I

mocht of

zijn onderz

lijk beliden

te zijn, en

karakter z

en blijft h

erkend, al

Rome bew

bedenklijk

ciaal ons

dat we te

op deze vr

matisch als

en van m

biedigen. I

opkomen v

heel natu

van eigen

wijzen, m

bestaanste

zijn eigen

gen, en d

prysgeven

In het „A

laat W. A. J

ders is dan
den mond
rijver in een
J. P. Heye,
te wijdt hij
er predikant
de orthodoxe
een breede
rboekjes der
boek.

oge zich dit
erzammelt en
effent daar-
en psycholo-
fdstuk geeft
in deze rich-
sloegedeele
otivceering in
s, maar een
brengt toch
rustige be-

C. T.

ynode v.a.
er de synode
aan de Heij

oord bewezen
nist was, had
nemen. Maar
wanneer later
rd zou bewij-
gaande enkele
was, dan zou

de zaak zoo
aan een ver-
ten veranderd

mers al onze
Woord. D.w.z.
dat er in die
Woord over-
en verwijderd
ok niet onder-
ing met, onze
natuurlijk niet
mogelijk zijn
en.

inhouding zegt

in zoo goed
kelijk gering
g worden be-
an deftig heit
van een com-
woord al tijd
den ook niet
zijn. Men kan
erzaken". Dit
ok de burger-
af gaan, voor-
ut.

het recht der
n daarin geen
synode, welke
ie heeft. Velen
echt toe, maar
silige Schrift"

vroeg of laat
ad der conse-
teerbare uitleg-
haar stand-
anders maakt
eene zinledige
z'n onfeilbare

de herinneren.
kbl.":

ang wel heeft
God de Heere
ld, wel eigen-
nd weg onder

is de vrucht
sten meer, en
ons in Gen.
a wel zeggen
echenen, maar
nent verloren.
v. Duinen in
gt:

n is de zaak
zeer versta-
rkelijken we-
weg van veel

indr. Kerkh.":

tegen ieder,
wig wil slaan
an de geboen-
in het leven
om te ledert
macht te ont-
te herroepen,

wat thans eenparig werd vastgesteld.

Zoo krijgt o. t. de beweging het karakter van mis-
dadige woeling op kerkelijk erf.

Anderen meenen, dat het volgen van den kerkelijken
weg profetie is van weerkerende rust.

In de „Rijlandsche Kerkbode" spreekt eerst de Brou-
wer, daarna ds. Gunst.

Eerstgenoemde zegt:

De classis Woerden heeft eens een buitengewone
vergadering gehouden om aan de hand van een twee-
tal inleidingen de eischen voor ons geestelijk en
kerkelijk leven te bespreken. Evenwel zonder merkbaar
resultaat. Conclusies werden er niet voorgesteld en
niet aangenomen. Alles bleef daarna bij het oude.
Waar het aan lag, weet ik niet, doch blijkbaar ging
wat gezegd werd, langs het meerendeel der aanwe-
zigen heen. Het sloeg niet in.

Of deze classicale vergadering haar oorsprong te
danken had aan een streven, dat in verband staat
met wat nu openbaar werd, is niet te zeggen, want
daarvan bleek toenmaals niets en ook nu nog niet.
Wij verwachten zelfs het tegendeel.

Wel is het duidelijk, dat hier en daar verschee-
neden waren waar te nemen, die deden denken aan
een anderen geest dan waaraan wij gewend zijn.
Men zij evenwel voorzichtig en schere niet alles over
een kam.

Even later:

Met zeer groote belangstelling zien wij een nadere
toelichting van het standpunt der Synode tegemoet.
Wel heeft Prof. Ridderbos reeds een brochure ge-
schreven over het verloren paradijs, doch velen wach-
ten op een geschrift, dat in populairen vorm aan de
hand van de H. Schrift duidelijk maakt, waarom,
wat Dr. Geelkerken wil, in strijd is met de analo-
gie des geloofs en de klare uitspraken van Gods
Woord. Zulk een geschrift is noodig voor velen en
wordt zeer begeerd.

Van ds. Gunst is deze verklaring:

Wat ik niet begrijpen kan, is, dat Dr. Geelkerken
meent plaats voor zijn opvattingen te mogen vragen
binnen de grenzen van onze Belydenisschriften. In een
Gereformeerde Belydeniskerk kunnen de meeningen
van hem niet worden aanvaard.

Dr. Geelkerken weerspreekt onjuiste geruchten, want
van hij de dupe is, en zijn gezin ook; hij zegt in de
„Overt. Kerkh.":

Den laatsten tijd schijnt mijn zoon aan de beurt
te zijn; dan is men ons kringetje rond. Van meer
dan één zijde bereikt mij n.l. het bericht, dat aan-
gaande hem wordt rondverteld, i.e. dat hij de 19
Vragen der Synode aan „De Telegraaf" zou hebben
verkocht, ze buiten mijn weten machtig gewor-
den, omdat ik ze niet voldoende „achter slot" zou
hebben gehouden, en 2e. dat hij de afzender zou
zijn geweest van het valsche telegram, waarbij ik
met terugnime van het vorige, echter een onder-
houd aan de Synode zou hebben verzocht; en dat de
justitie den jongen Geelkerken nu niets maken kon,
omdat het telegram met den naam „Geelkerken" was
ondertekend en hij dus niet kon worden gevehrli-
seerd wegens valsheid in geschrifte!

Is het nog noodig ook deze beide onzinnige be-
schuldigingen tegen te spreken? Laat ik het bij dezen
— want er zijn blijkbaar menschen, die alles ge-
looven — toch maar, en met de meeste beslistheid
doen. Er is van dit alles letterlijk geen woord waar.

Wij plaatsen deze mededeeling, ook om te helpen
in den strijd tegen valsche geruchten. We kunnen even-
wel niet helpen, dat de gedachte weer bovenkomt,
dat Dr. G. goed zou gedaan hebben ook eens te pro-
testeeren tegen het richten van de „modderspuit" op
anderen, die tegenover zijn denkbeelden stonden.

Blijkbaar in verband met de jongste gebeurtenissen
haalt ds. Schaafsma in de Geref. Kerkb. v. d. cl.
Brielle een oud college-dictaat van Dr. A. Kuyper aan,
waarin op de vraag, hoever (in de kerk) meenings-
verschil gaan mag, o.m. dit wordt geantwoord:

Geheel anders daarentegen staat het in de dog-
matiek. De dogmatiek heeft tot voorwerp van onder-
zoek niet een nog te vinden, maar een beleden
waarheid, die wel telkens opnieuw tot in haar fijnste
vezelen, nagespeurd, gecontroleerd en verder ontwik-
keld moet worden, maar die toch in haar grond-
stellingen onaanastbaar is, en hieruit volgt, dat de
dogmaticus met zijn onderzoek halt heeft te maken
bij de grens die door de algemeen-christelijke, en
door de bijzondere belydenis zijner eigene kerk ge-
steld is. Niet alsof hij deze grenzen niet toetsen
mocht of moest, maar in dien zin, dat hijaldien
zijn onderzoek hem tot de ontkenning van de kerkel-
ijk beleden waarheid leidde, hij ophield dogmaticus
te zijn, en zijn onderzoek geen ander dan wijsgeerig
karakter zou dragen. Buiten deze grenzen echter is
en blijft hij vrij. Dit wordt zelfs in de Roomsche kerk
erkend, al is het duidelijk, dat een leergezag als
Rome beweert te bezitten, die vrijheid op hoogst
bedenkelijke wijze inperkt. Ons protestantsch en spe-
ciaal ons gereformeerd karakter eischt daarentegen,
dat we ter verdediging van het recht van subject
op deze vrijheid zelfs nadruk leggen, en zoo op dog-
matisch als kerkelijk terrein het verschil van inzicht
en van uitdrukking binnen de gestelde grens eer-
biedigen. Dientengevolge is onder gereformeerden, het
opkomen van van elkander afwijkende richtingen ge-
heel natuurlijk, en is men bij alle beslist aankleven
van eigen overtuiging geroepen aan afwijkende ziens-
wijzen, mits zij de gestelde grens niet overschrijden,
bestaansrecht toe te kennen. Wie anders deed, zou
zijn eigen inzicht aan anderen als leergezag opleg-
gen, en daarmee juist het gereformeerde standpunt
prijsgeven.

In het „Alg. Weekbl. v. Christendom en Cultuur"
laat W. A. Hoek deze woorden uit zijn pen vloeien:

Ongetwijfeld is Dr. Geelkerken van een anderen
geest dan de mannen van Assen.

Geest begeert tegen geest.

Maar wij dachten, dat er onder ten gereformeerden
hemel naast den geest van Kuyper ook plaats was
voor dien van Bavink en zijn leerlingen.

Het onrecht der geschiedenis berhaalt zich.

Augustinus is door de roomsche kerk gekanonise-
erd, maar vele van zijn leerlingen en leerlingen
zijn met den banvloek getroffen. Men leze voor
„Augustinus", „Bavink" en men heeft geen onduide-
lijk beeld van den strijd der gereformeerde geesten.

Wij denken nog altijd, dat in de Geref. Kerken plaats
is voor Bavink naast Kuyper. Inhoeverre Bavink ver-
oordeeld is te Assen, beoordeel, wie uit „De Heraut"
van Prof. Kuyper verneemt, dat Prof. Bavink zou
veroordeeld HEBBEN in dogmaticis, wat dr. G. leerde:

De strijd over het Paradijsverhaal is niet nu voor
het eerst in onze Kerken aan de orde gekomen. Het
is de derde maal, dat een predikant in onze Kerken
hierover beroering heeft verwekt. En het is noodig,
nu men tekens op Dr. A. Kuyper en Prof. Bavink
zich beroept, thans de feiten die toen zijn voorga-
vallen, publiek te maken.

Hierna noemt Prof. Kuyper de gevallen van dr. H.
Jansen, ds. J. B. Netelenbos, dr. J. G. Geelkerken, be-
schrijft hoe prof. Bavink daarin gemengd werd en zich
uitsprak, om aldus te besluiten:

Welnu, en Dr. Jansen en ds. Netelenbos hadden
een andere opvatting van het Paradijsverhaal; ze
meenden recht te hebben deze opvatting in de Gere-
formeerde Kerk te mogen leeren. En zoowel Dr. A.
Kuyper als Prof. Bavink hebben dit beslist ontkend.

Op persoonlijke gesprekken en uitlatingen beroep
ik me niet gaarne, vooral niet waar het personen
betreft, die gestorven zijn. Maar het geldt hier niet
een persoonlijk gesprek, niet een vertrouwelijke uit-
lating, waarvan men geen gebruik mag maken. Het
gaat hier om een beslissing, die in het geval van Dr.
Jansen is genomen, en om het oordeel van Prof.
Bavink over het besluit der Leeuwarder Synode.

Het is daarom, dat ik de vrijheid neem deze feiten
mede te deelen. Ze zijn de beste tegenstraffing van
het beroep, dat men in deze zaak op Dr. A. Kuyper
en op Prof. Bavink heeft gedaan.

De herinnering aan prof. Bavink heeft voor den
schrijver in het „Alg. Weekbl." groote waarde. Moge
hij er gebruik van maken, en al wie de legenden
van 1926 zoo maar verorbert als zoete koek.

Citaten.

Over de Geelkerkens wijze van citeeren merkt ds.
Schoonhoven op in de „Delfshavensche Kerkb.":

Ik heb toen dat antwoord van Dr. Geelkerken aan
de Synode nauwkeurig gelezen en de citaten uit
Kuyper's Encyclopaedie in het verband, waarin zij
voorkomen, pagegeaan.

Het viel mij toen op, dat de wijze van citeeren
nog al wat te wenschen overliet en niet geheel aan
wetenschappelijke eischen voldeed.

Op een tweetal citaten wil ik nu slechts wijzen,
hoewel op meerdere dezelfde aanmerking zou te
maken zijn.

Eerst geeft ds. Schoonhoven het citaat uit Dr. Kuy-
pers Encyclopaedie, zooals dr. Geelkerken het afdrukte
op bl. 14 der Memorie en daarnaast, zooals het ten
volle in Dr. Kuypers boek te vinden is. Daarna be-
sluit hij:

Vooreerst moet men zoeken naar zijn citaat: „zich
aan de letter der Schrift vast te klampen". Dit zijn
maar een paar woorden van een geheel zin. En
die zin geeft niet weer een Schriftbeschouwing, die
er onder ons is, maar die gevonden wordt bij
een andere dan de Gereformeerde richting en wel
deze beschouwing, dat alleen wat in de Schrift let-
terlijk staat uitgedrukt, kracht van bewijs heeft
voor het handhaven van de waarheid en niet wat
er bij logische gevolgtrekking uit afgeleid wordt.

Zooals Kuyper in het bovengangehaalde citaat zelf
zegt, was dat de beschouwing o.a. van de Anabap-
tisten, die, zooals bekend is, den kinderdoop ver-
wierpen, omdat er geen letterlijke Schriftplaats is,
die zegt dat kinderen moeten gedoopt worden en de
Gereformeerde bewijsvoering wraken, die het recht
van den kinderdoop afleidt uit wat de Schrift leert
over de besnijdenis, het genadeverbond, enz.

Het is ook de beschouwing van hen, die zeggen
dat wij niet den Zaterdag en niet den Zondag hebben
aan te merken als den Rustdag.

Mij dunkt, een ieder, die lezen kan, ziet, dat
Dr. Geelkerken niet het recht had, zich te beroepen
op dat „citaat" uit Kuyper's Encyclopaedie om te
bestrijden een Schriftbeschouwing onder ons die,
„na vrijwel iedere mededeeling der Schrift „letterlijk"
te hebben genomen, daaruit, vervolgens, op zuiver
rationalistische wijze, sco lastisch deduceert".

Eerder blijkt uit dit citaat (volledig) dat Dr. Geel-
kerken Kuyper tegen zich heeft, die juist op deze
plaats betoogt, dat de kerk en de theologie het recht
en den plicht hebben, de logische deductie (het-
zelfde wat Dr. G. noemt „rationalistisch sco lastisch
deduceeren") te laten gelden.

Tenslotte nog dit:

En wel het citaat, op blz. 18 der brochure te
vinden, om te bewijzen, dat vooral niet voor de Schrift
en haar gezag in de plaats mag worden geschoven
het gezag eener traditioneele opvatting:

Zonder nadere kour op de tot ons gekomen
traditie af te gaan, is theologisch, d.i. weten-
schappelijk ongeoorloofd. Wel is (de) traditie niet
te minachten maar welk gewicht men
ook aan de traditie toekenne, het recht van onder-
zoek mag ze ons niet betwisten". (Enc. III p. 50).
Dit staat in een paragraaf over de bijzondere
canoniek, een theologisch vak, dat bedoelt een

onderzoek in te stellen naar den oorsprong, de samen-
stelling en latere redactie van de geschriften des
Bijbels en niet naar de beteekenis van een be-
paalde plaats in zulk een geschrift, wat de taak der
exegese is.

Het gaat bij dit vak h.v. erover, wie de schrijver
is van dit geschrift. Zoo zijn de namen van de
schrijvers boven bepaalde bijbelboeken er niet boven
geplaatst door de schrijvers zelve. Te bepalen, wie
de schrijver van een bepaald boek is, hangt nu af
voor een deel van traditie. Voor een deel, want
in sommige gevallen is het uit den inhoud heel
duidelijk en in andere gevallen wordt het elders
in de Schrift, bepaald wat sommige O. T. boeken
betreft, door Christus en zijn apostelen gezegd. Geen
Geref. theoloog, ook niet één van de Hoogheeraren,
die de Synode adviseerden, ontkent het recht van de
theologische wetenschap, om zulk een traditie, die
geen grond heeft in de H. Schrift zelve, op zij te
zetten, indien het wetenschappelijk onderzoek tot een
andere conclusie leidt. Wie ze bezit, zie maar eens
in de uitlegging van de H. Schrift, van Prof. Aalders
en Ridderbos, die ook maar niet zoo op de traditie
afgaan.

Nu gevoelt toch weer ieder, dat het niet aangaat,
voor een wetenschappelijk theoloog als Dr. Geelker-
ken is, om op den klank van het woord „traditie"
af, dit woord van Kuyper over „traditie" in be-
trekking tot de canoniek, zoo maar toe te passen
op de z.g.n. traditioneele exegese van Gen. 2 en 3,
die in zijn zaak in het geding heette te zijn.

Zulk citeeren werkt, al is het onbedoeld, mis-
leidend.

Men onderzoeken eer er beslist wordt.

Over Prof. Buytendijks artikel.

De Heij zegt in de „Zeeuwsche Kerkbode":

Wij zijn versterkt in onze meening, dat Prof. Buy-
tendijk meer verstand heeft van de mieren dan van
onze Gereformeerde menschen. En geen wonder, want
het leven en doen van die diertjes heeft hij met
meer eerbied en aandacht gadegeslagen en bestu-
deerd dan het leven en streven van de Gereformeerde
Kerken.

Prof. Bouwman zegt in „De Bazuin":

Het doet ons leed te moeten zeggen, dat Prof.
Buitendijk, blijkens zijn schrijven, niet ingeleefd heeft
in de gedachtenwereld van het Calvinisme. Hij zegt
dat er onder de Gereformeerden is een gemis aan
wijsgeerige ontwikkeling. Nu zou het aan Prof. B.
nog wel eens mis kunnen vallen, dat de wijsgeerige
problemen onder ons niet onbekend zijn, doch hij
heeft vergeten, dat de kerk niet de wijsbegeerte heeft
te dienen, maar dat de wijsbegeerte hulpdiensten
heeft te verrichten aan kerk en theologie, en dat de
wetenschap geen heerschende positie tegenover de
kerk mag innemen, maar haar heeft te dienen.

Voorts heeft Prof. Buytendijk een geheel verkeerde
voorstelling van den band aan het Woord Gods. Hij
stelt het gevoelen der Synode als verstandelijke op-
vatting tegenover „de gevoelsvolle relatie, die de Geest
Gods sticht tusschen Zijn Woord en den mensch",
en huldigt daarbij een valsche subjectivistische op-
vatting van ons geloof in de H. Schrift, terwijl de
H. Schrift zelve en ook onze Belydenis in Art. 5
leert, dat de Schrift an zichzelf de waarheid bezit,
en dat de H. Geest van die objectieve waarheid ons
eene subjectieve verzekering geeft. Deze innerlijke
verzekering raakt niet alleen het gevoel, maar den
geheelen mensch naar zijn innerlijke overtuiging, naar
verstand en wil en gevoel en alle krachten. Prof.
Buitendijk huldigt een gevoelen, dat door de kerk
der Reformatie in den strijd tegen alle subjectivist-
ische stroomingen beslist verworpen is.

Calvinisme en Kerkmuziek.

Een zeer merkwaardig artikel, dat op menig voor-
oordeel een verrassend licht werpt, geeft „Het Orge-
listenblad". Men leze:

En wat, zoo vragen wij verder, heeft het Calvinisme
aan verstoring gebracht voor den orgelspeler? Is
niet juist voor dezen, in den Roomschen tijd nog de
laagste onder de kerkedienaars, met alleen den or-
gelblazer onder zich, het uur der vrijheid gekomen,
waarin hem het kunstenaarschap bij de gratie Gods
ten deel zou vallen?

En wat, zoo vragen wij ten slotte, heeft het Calvi-
nisme voor kwaads gedaan waar het de orgels betreft?
Heeft niet het orgel, juist omdat het van Kerk-
gebruik overging in Burgervermaak, zijn hooge vlucht
kunnen nemen die het anderhalve eeuw later zou
doen worden tot het pronkjuweel, eer en siernaad
van iedere stad?

Daarna dient ook met het volgende gerekend te
worden:

Daar de Gereformeerden Priester- en Koorgezang
uitsloten, als behoorende tot den Levitiendienst des
Ouden Verbonds, verviel ook elke dienstvervulling
van het orgel.

Aan begeleiding van het gemeentegedrag viel nog
niet te denken. Geen mensch ter wereld zou toen-
tertijd op de gedachte kunnen komen een zoolanige
rol aan het orgel toe te bedienen. Om twee redenen.
Ten eerste omdat de toenmalige orgelgels hier en
daar aan een of andere „pilaar", „met 200 pont
ysers an anckers" opgehangen; „swaluw nestjes",
waarvan met 5 man „die casse vant cruuswre after
in den toern te dragen" was, geen leiding en steun
aan het massaal gezang eener zingende schare konden
geven. Ten tweede omdat zijn bespeler nog de kunst
moest leeren van het gesloten accoord (harmo-
niseeren), waarbij de melodie, voor ieder duidelijk ver-
staanbaar, de bovenste plaats innam.

De schrijver besluit met deze bedachtzame woorden:

Wat en hoe dat „Orgelpijpen" bij den dienst der
Gereformeerden is geweest? Te denken aan onze
huidige organisten, die zoodra ze op het orgel komen,

hannen gripen, wat hun voor de hand komt: Andante, Adagio, Largo of Lento, zou al te naef zijn. We moeten ons goed inprenten, dat er om het maar eens sterk uit te drukken, nog geen noot „orgelmuziek“ mijlen ver in den ontkerk te vinden was. De orgel-spelkunst, die altijd aan de hand van haar oudere zuster, die van het gezang, het leven was doorgestaan, moest nog beginnen op eigen beenen te staan, wilde ook zij zelfstandig haar weg kunnen vervolgen. We zijn nog geheel in den tijd dat de orgelisten niet anders speelden dan zangmuziek, geestelijke en wereldlijke, die zij geleerd hadden in tabulatuur (wat wij noemen partituur) te brengen en verder naar algemeene regelen versierden (colloceerden) smaakvol of smakeloos, al naar gelang het „meesters“ of „barbaren“ waren. Vanzelf spreekt dat de orgelisten zoo uit de Roomsche praktijk, zelf nog half en half Roomsche, niet veel anders wisten dan de vroegere mis- en motetmuziek nog eens op te rakelen en ter afwisseling een of ander liedje „soet soet ende lustigh te spelen op diverse instrumenten“ ten beste te geven.

Tegen deze orgelmuziek verzetten zich de Calvinisten, en met recht. Wien de geestelijke gesteldheid dezer „lynden“ niet vreemd is, begrijpt dat men het te Groningen vrij wat stichtelijker vond „in stede des orgelpijps“ een Ouderling een of twee hoofdstukken uit den Bijbel te laten voorlezen, en wie zich even indenkt in den strijd dien onze vaders hebben gevoerd tegen de Roomsche Kerk met al haar bijgeloofigheden, begrijpt hun klacht over het spelen van „Motetten“, muziek onafscheidelijk verbonden aan de zoo verfoeide Maria-verering, en neemt het hun niet kwalijk, dat zij vreezen op het hooren dezer muziek de oude bijgeloofigheid weder post te zien vatten (tot superstitie zal leiden). Zoo ook wie leest van hun wroefel, ontsticht te worden door het spelen van wereldlijke liedjes op orgels en klokken, haalt niet meer meelijdend de schouders op over deze „letwat-stroeve broeders“, maar bedenkt dat ze niet onderdoen voor een Luther en zijn Kerkvergaderingen, ook niet voor den Paus met zijn Concilies, in den strijd die al deze kerken hadden te voeren tegen het Scandaleuse, Wulpsche, Scrabeuze Wereldlijke lied, dat zelfs „de Kunst“ in onerre bracht, waardoor zij „bij veel verstandige lynden veracht werd“.

Ik ben voor dit artikelje nog dankbaar, 't is altijd prettig, als je vaders eens meevallen.

K. S.

BOEKBESPREKING.

K. Schilder, „Licht in den Rook“, 2e druk. Delft — W. D. Meinema, 1926.

Volgens bij ons blad bestaande gewoonte kondigt iedere redacteur zijn eigen geschriften aan, naar men weet. Daarom wil ik hier even aan dien plicht voldoen door de mededeeling van verschijning van den 2e druk van bovengemeld boek. De verschijning is door verschillende oorzaken vertraagd.

Over den inhoud heb ik natuurlijk niets te zeggen. Het geheel geeft 35 stukken, waarin, min of meer naar bepaald plan, beschouwingen over bepaalde Schrift-

gedeelten worden gegeven, hier en daar met opzettelijke bespreking van vraagstukken van dezen tijd. Het zal overbodig zijn op te merken, dat wat hier gegeven is, allermint op preeken lijken wil. Een Roomsche recensent zei, dien indruk te hebben, bij den eersten druk. Maar ik zou niet graag zoo preeken, als hier geschreven is. Voor het overige heb ik alleen nog te zeggen, dat, zooals ik nader aanpak op bl. 270, de titelkeuze is gedaan onder in berenning bewaarden indruk van een bidstond voor de generale synode van Rotterdam 1917, waarin dr J. C. de Moor voorging. Tijdens zijn leven kon ik dat moeilijk zeggen, omdat het zou geleken hebben op een vriendschapsbetoon tegenover den aanstaanden recensent, dat licht door buitenstaanders kon worden uitgelegd in verkeerd zinn. Thans, nu dr de Moor is heengegaan, wil ik zijn nagedachtenis eeren door deze thans niet meer terug te houden mededeeling.

De uitgever zorgde voor een goede uitvoering.

K. S.

KERKNIEUWS.

GEREFORMEERDE KERKEN.

Dristal te:

Den Helder: D. Ringwald te Leimuiden; H. Steen te Zoutkamp en C. v. d. Woude, te Gorredijk.

Beroepen te:

Heinenoord: S. de Vries, te Ambt-Vollenhove. Kamerik: G. Veenendaal, te Amerongen. Kouben: W. H. v. d. Vegt, te Drachtster-Compagnie.

Aangenomen naar:

Rotterdam (vac. wjlen G. Wielenga): W. J. J. Velders, te Amsterdam, miss. pred. onder de Joden. Zwolle: Dr J. Thys, te Meppel.

Bedankt voor:

Krommenie: J. Hellinga, te Wijkkel-Bak. Zaandam (vac. J. A. de Vries): Dr C. Bouma, te Zwolle. Zwartsluis: A. Wijngaarden, te Baarland.

Afscheid van:

Roden: G. Diemer. Tekst: 1 Cor. 15:58.

In memoriam Dr J. A. de Vries. Te Zaandam heeft zich een voorloopig comité gevormd, om geiden te verzamelen om een gedenksteen te plaatsen op het graf van wjlen Dr J. A. de Vries, in leven predikant bij de Geref. Kerk.

Beroepingswerk. Door den Kerkeraad van de Geref. Kerk te Rotterdam is besloten de pogingen voort te zetten om ook de nog bestaande vacature-Landwehr binnen afzien baren tijd weer te vervullen.

Ingebruikneming nieuw kerkgebouw. Het nieuwe kerkgebouw van de Gereformeerde Kerk te Harlingen is thans bijna voltooid. Op 5 Mei a.s. zal het gebouw in een gemeentevergadering worden geopend, terwijl op Zondag 9 Mei de eerste diensten zullen worden gehouden.

Dr J. N. Lindboom. Dr J. N. Lindboom, em-pred. te Assen, die in deze Gemeente reeds bijna 6 jaar onveranderd en met veel toewijding zijn hederlijken arbeid heeft mogen verrichten, en op 23 April a.s. zijn 50-jarig ambtsjubileum heeft te herdenken, is vorige week plotseling ongesteld geworden en zal op medisch advies vooroverst volkomen rust moeten houden.

Predikantsplaatsen. Te Rotterdam heeft in zijn laatste vergadering de kerkeraad der Geref. Kerk gehoord het oordeel van het ministerie van predikanten en

van den kerkeraad zonder draken, dat op iedere 1927 geiden een dienaar des Woords noodig is besloten bij de oordelende begroting te overwegen de mogelijkheid om tot de beroeping van een achtsten predikant over te gaan en de commissie van behoer te verzoeken haar pogingen voort te zetten en zoo mogelijk te vermeerderen, om behoeftige roeping financieel mogelijk te maken.

Het predikambt in Hongarije. In Hongarije is een vacante predikantsplaats in de Geref. Kerk, een bekend jeds. De theologische candidaten worden eerst na twee, drie, vier jaar beroepen. In dien tijd is de candidaat hulppredikant.

Een toelating van niet gestudeerden tot het predikambt bestaat in de Hongaarsche Geref. Kerk niet. Deze Kerk bezitten thans drie theologische hogescholen, waar de studenten vier jaren worden opgeleid, en het hulppredikantsambt afleggen en vervolgens na twee jaren praktijk als hulp-predikant het predikantsambt afleggen.

CHR. GEREFORMEERDE KERK.

Tweetal te:

Biezelinge: L. de Bruijn te Zwolle en A. Geyssels te Vlissingen.

Zwijndrecht: J. D. Harth te Alphen a. d. Rijn en J. Jongeleen te Hilversum.

Beroepen te:

Woerden: J. Jansen, te Leiden.

Aangenomen naar:

Drachten: H. Vekema, te Noorwielos.

Bedankt voor:

Broek op Langendijk: J. Jongeleen, te Hilversum.

Haarlem: J. Jansen, te Leiden.

Rozenburg: H. van den Berg, te Den Helder.

Predikantsplaatsen. Te Utrecht zijn, volgens de „Wekker“, plannen in vordering, tot het verkrijgen van een tweede gelegenheid ter bediening van het Woord Gods in de Chr. Geref. Kerk.

Kerkinstellings. Te Meerkerk pogen de Christelijk-Gereformeerden, die thans nog onder Noorwielos ressorteeren, te komen tot instelling van een eigen Gemeente.

NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

Beroepen te:

Bathmen (O.): R. Klein Wassink, te Leeuwarden.

Elkewijk: E. van Asch, te Dairle (O.).

Blokzijl: D. J. F. Westenburg, te Pesse (Dr.).

Bergambacht: D. Th. Keck, te Garderen.

Gendt en: H. Klein, te Angeren.

Linschoten: D. Plantinga, te Elburg.

Lotten a. d. Dedensvaart: R. Schuilenberg, te Overdinkel.

Souburg: Dr J. Th. Ubbink, te Uithuizermeeden.

Welsum (toes.): L. C. Spijkerboer, te Geervliet.

Wageningen: G. Straatman, te Gasselternijveen.

Aangenomen naar:

Bakkevoort: cand. W. T. Klumper, te Epse.

Groenboek (toes.): Dr M. van Rhijn, te Drichbergen, secr.

der N. C. S. V.

Oud-Vormer: F. de Gids, te Goedereede.

Bedankt voor:

Barneveld (vac. B. v. d. Wal): J. J. Timmer, te Ermelo.

Pullen (2e pred.-pl.): P. van Toorn, te Rotterdam.

Ritthem: R. J. van Garderen, te Nieuw-on St-Joostland.

Voorhuizen: J. H. Koster, te Montfort.

Intrede te:

Oudemirdum: P. Kroft. Tekst: Jes. 62:1.

Medewe-
dam; D.
Kunst, A.
dam; D.
Tilburg:

Prof. Dr V

PROF. Dr. Van
Schrift: Houdt
Leven: Synode
Schetsen: Schied
Adriana
Het Eerste Ne
natuur en Kunst
— Kerkenieuws

VAN KERK

De mensch
stellingen over
Maar naar
ante verschijn
zich vaak den
verspanning"
hij wil tegen
van bestaan.

En wie teg
wordt een be
schzelf in zijn
schzelf verder
geworden, die
lijkheid en de
s uit den G
geestelijke faki
gelichten, zijn
inde is, dat
tel ervaart, d
wat tegen zich
Zoo moeten
Gods of gebe
de worsteling d
schzelf den v
dige mensch v
aan zijn lichte
erie eens m
ande bij den e
hij den ande
ling hier, af
erval, onhe
Want hij is
te zeggen: in
komende eeuw
en allen en in
ruwen gekom
maar ze wor
dan de afloop
leze, afval o
moet ernstiger
leze luim is
nu grove die
arm spreekt z
waarde van de
schzelf ook.
met zichzelf e
ek ernstig di
gisch woord,
en dat de gees
de satan groote
ter wordt.
heid zingt, zie
reformatie, of
de hoogmoed
de zelfhandhav
ant dus voor

Met name
schap tegen
deze inner
en nu scherp
Dit geschiedt
der religie.
Wat het leve
ant, let eens
weest is, die lu
schapsgeda
passing zich
so sterk zich

„De Reformatie“ is door zijn
grote oplage HET blad voor
FAMILIE-ADVERTENTIE.
Onze Gereform. kringen ge-
lieven daarmede te rekenen.

Wat zegt

het nieuwe Geref. Weekblad
Woord en Geest

van den strijd in
onze kerken?

Leest dit in de komende
nummers.

Volgt het voorbeeld van
de zeer velen, die na de
uitspraak der Synode zoo
verstandig waren een
abonnement te nemen
op dit blad.

Losse nrs. kosten 15 cts.
per exemplaar.

Uitknippen en opzenden
in open enve-
loppe met 2 cts. gefran-
keerd aan de Uitgevers
Bosch & Kruisinga te Baarn.

Onderget. wensch:

abt. op Woord en
Geest vanaf 1 April
à f 2.50 p. halfjaar.

Naam:

Adres:

ZENDINGSLIEDEREN

verzameld door een onderwijzer eener Kinderzendingsschool.

Dit bundeltje bevat 38 Zendingliederen, op daarbij
aangegeven, alom bekende wijzen, te zingen door kinde-
ren en groteren. Te gebruiken zoowel op kinderzending-
scholen als op andere zendingssamenkomsten.

Prijs f 0.35; bij minstens 50 exx. à f 0.20 per ex.

GOES.

OOSTERBAAN & LE COINTRE.

GEEN ADVERTENTIE

in „DE REFORMATIE“ blijft zonder resultaat,
omdat zij door DUIZENDEN wordt gelezen!!

De School met den Bijbel

Weekblad voor het Christelijk Onderwijs.

22e Jaargang — Abonnementsprijs f 1.10 per kwartaal.

Commissie van Redactie:

A. JONKMAN, J. LENS, H. J. EMOUS en A. J. DREWES.

Met medewerking van vele voornaamstaande personen op het
gebied van het Christelijk Onderwijs.

Bevat o. a. ook een rubriek „Voor de Onderwijzers“ onder
redactie van CONSTANCE.

Onderwijzers,
Onderwijzeressen,
Bestuursleden,

indien gij nog geen lezer zijt van „De School met den
Bijbel“, wil dan eens enkele nummers ter kennismaking
bij ons aanvragen.

DE UITGEVERS:

GOES.

OOSTERBAAN & LE COINTRE.

BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ
OOSTERBAAN & LE COINTRE
GOES

Telefoon
No. 58

Tel.-Adres:
OOSTERBAAN

LIDMATENBOEKEN
DISSERTATIËN
PRIJSCOURANTEN
CIRCULAIRES
BRIEFPAPIER
NOTA's
ENVELOPPEN
LABELS
AANDEELEN
OBLIGATIËN
BESTEKKEN
KLEURENDUK
FIJNSTE CLICHEDUK
ENZ. ENZ.

Vergeet niet, indien ge prijs stelt op NET
DRUKWERK, onze adviezen in te winnen.
Vlugge levering - Concurrerende prijzen

Hebt Gij al kennis
- gemaakt met -

DE MAATSCHAPPIJ

Christel. Sociaal-Economisch
Weekblad,

onder redactie van onze
meest bekende mannen en
vrouwen

?

Zoo niet, vraag dan nog
heden proefnummers aan de
DRUKKERIJ ORANJE NASSAU
BAARN

Dit belangrijke, goed ge-
illustreerde tijdschrift, zoo
goed als zonder uitzonde-
ring gunstig beoordeeld
en door de Christelijke
Pers hartelijk aanbevolen,
kost slechts f 2.50 per
halfjaar en valt daarom
onder het bereik van ieder,
die op Sociaal-Economisch
gebied voorlichting van
Christelijke Voormannen
wensch.

Ondergeteekende

te

adres

abonneert zich op
wensch proefnummers v.

De Maatschappij

In open envelop gefran-
keerd met 2 cts. postzegel
te zenden aan de Drukkerij
Oranje Nassau te Baarn.